

דיווח אמת לחולה

מחלה ממאירה נתגלתה אצל מר פלוני. כדיקות שגרתיות, חשד ראשוני וביופסיה פתולוגית קבעו את האבחנה הנוראה. הרופא אוגר בקרבו מידע בעל חשיבות רבה לחולה ולמשפחתו. האם לספר לו את האמת הקשה, או שראוי להסתירה ממנו, אפילו במחיר אמירת שקר? מצבו של החולה עלול להחמיר. אם איננו מודע לחומרת מחלתו — איך יוכל לקיים את מצות וידוי? אם מסתירים ממנו את עובדת הגיעו לימיו האחרונים, איך יוכל לקיים את הדין המבואר בשולחן ערוך יו"ד סי' של"ח, והמקויים סמוך למועד הפטירה?

איזו הכנה נפשית קיימת אצל היהודי הממוצע לקראת קיום מצוות הקשורות בסיום חייו בעולם הזה? האם לא הונחנו בדור האחרון את החינוך ואת ההכוונה הנכונה להתייחסות אל מצבים קשים של סוף החיים? האם החינוך הקיים איננו תורם להגברת ההדחקה והבריחה ממחשבה על חובות האדם בצאתו לבית עולמו?

על חלק משאלות אלה התקיים ביום י"ט כאלול תשמ"ה, בערב הזכרון לד"ר פ' שלזינגר ז"ל, דיון מקיף. הנחה עו"ד חיים קהן והשתתפו פרופ' שמעון גליק והרב יגאל שפרן. דבריהם מובאים להלן. כרקע לדיון אנו מביאים לפני הקוראים את סימן של"ח ב"נשמת אברהם" חיו"ד. בסוף הדיון מובאת תשובתו של פרופ' א"ס אברהם (בעל ה"נשמת אברהם") להערותיו של הרב שפרן. גם בגמר הדיון נשארו פתוחות חלק מהשאלות, בעיקר אלה הנוגעות לחינוך האדם להתמודדות נפשית עם מצבים קשים, לקבלת הדין, ולשאיפה למילוי מצוות ה' בשלמות גם ברגעים האחרונים. תשובה לשאלות אלה אמורה להינתן, כמקווה, על ידי מחנכי הדור.

הרב מרדכי הלפרין

פ י מ ן ש ל ח וידוי החולה וכיצד אומרים לו

פע"ף א (א) נטה למות (ב) אומרים לו התודה, ואומרים לו הרבה התודו ולא מתו והרבה שלא התודו ומתו, ובכך שאתה מתודה אתה חי

נ ש מ ת א ב ר ה ם

(א) נטה למות. כותב הש"ך¹: כתב הב"ח ומשמע דוקא בנטה למות אבל בלא נטה למות אין אומרים לו התודה כדי שלא יהיה נשבר לבו, ואע"פ שא"ל הרבה הולכים בשוק ומתודים, מ"מ כשאומרים לו לאדם התודה שכן דרך כל המומתים מתודים, ידע הוא שמסוכן הוא מאד דאל"כ לא היו מזכירין מיתתו לפניו, ויהיה נשבר לבו, לפיכך אין אומרים לו כך אלא בנטה למות וכו'. נראה מדבריו דאומרים לו התודה שכן דרך כל המומתין מתודין, ולכך אין אומרים לו כך אלא בנטה למות. אבל הפרישה כתב דהאי שכן דרך כל המומתין מתודין לשון הטור הוא ולא שיאמרו לו כך, וא"כ אפילו בנטה למות אין אומרים לו כך. ואע"ג שהב"ח הביא אח"כ לשון רש"י שכתב אומרים העומדים שם שכן דרך כל המומתין מתודין כדתנן בסנהדרין וכו', אין דעת רש"י לומר שהעומדים שם אומרים כל המומתין מתודין, דא"כ היאך כתב כדתנן בסנהדרין וכו', אלא האי שכן דרך כל המומתין וכו' דיבור אחר הוא, ומתחלה פי' אומרים מאן נינהו האומרים ומפרש העומדים שם ואח"כ מפרש שכן דרך כל המומתין וכו' מל' שכן דרך כל המומתין כדתנן בסנהדרין וכו'. ומ"מ נראה דדוקא בנטה למות אומרים לו התודה דאל"כ חושב שמסוכן הוא וישבר לבו, אי נמי בלא נטה למות אין אומרים לו כך שהרי עדיין יש לו שהות שיוכל להתודות, אבל בנטה למות יש לחוש שימות פתאום בלא וידוי, עכ"ל הש"ך. אך עיין בבית לחם יהודה שכותב בשם הספר הזכרונות: מצוה גדולה להעיר לחולה על ענין הוידוי בזמן

וכל המתודה יש לו חלק לעולם הבא. ואם אינו יכול להתודות בפיו יתודה בלבו (ואם אינו יודע להתודות אומרים לו אמור מיתתי תכל כפרך על כל עונותי). וכל אלו הדברים אין אומרים לו בפני ע"ה ולא בפני נשים ולא בפני קטנים (ג) שמא יבכו וישברו לבו.

נ ש מ ת א ב ר ה ם

שיהיה מיושב בדעתו בלי שימתינו עד דתקיף ליה עלמא, והחולה הזריו מקדים למצוה ומתחנן בעוד כחו בו ודעתו מיושבת עליו, עכ"ל.

(ב) אומרים לו התודה. חולה שראה שקרב קיצו ובודאי ימות בו ביום, מותר לו להתודות אפילו בשבת דאם לא עכשיו אימתי². וכן מותר להתודות בשעת הצורך אפילו במקום הטנופת, אך בלי שם ומלכות³. והוסיף הגרש"ז אויערבאך שליט"א⁴ שטוב שלא יכוין למצות וידוי כמו בשופר.

(ג) שמא יבכו וישברו לבו. לכן, אם אפשר, אין לגלות מצב החולה לקרוב רך הלבב, ובהנהגתו לפני החולה יגרום לזה שהחולה יתיאש ממחלתו, עיין בש"ך⁵. וכן פוסק הגר"מ פיינשטיין שליט"א⁶ שאסור לגלות לחולה שהוא במצב מסוכן ושאי אפשר לרפאותו.

וכן כותב השו"ת בצל החכמה⁷: חולה שקבעו הרופאים שהוא נגוף במחלת הסרטן, יש להעלים דעת הרופאים מידיעת החולה, עכ"ל. אך היום למעשה קשה מאד להסתיר מחולה סרטן את טיב מחלתו, ובמיוחד שרובם מקבלים טיפול ע"י הקרנות וכימותרפיה או שמטופל במחלקה או מרפאה אונקולוגית. יותר מזה, ב"ה אחוז ההצלחה בטיפול בחולים אלה הולך וגדל ובהרבה מקרים ניתן, לא רק להאריך חיי החולה, אלא גם להביא להחלמה שלמה ממחלתו, ואם לא מגלים לחולה באופן ישיר את טיב מחלתו יחד עם כל התקוה שיש בטיפולו, הוא ודאי יחשוב על מצבו על הצד הגרוע ביותר, ואדרבא האי-ידיעה, ויותר גרוע, הידיעה הלא נכונה והמוטעת, תביא אותו ליאוש ולשברון הלב. לעומת זאת, כשמספרים לו על מחלתו, הוא יכול לגלות לרופא את מחשבותיו ופחדיו, ובשיחות גלויות אפשר בהחלט לעודד אותו וליתן לו את התמיכה הנפשית אשר כה חשובה והכרחית. ועיין במכתבו של פרופ' שמעון גליק הי"ו בספר אסיא⁸. ונ"ל שבכל מקרה כזה צריך הרופא קודם כל לגלות את מצבו האמיתי של החולה לבני המשפחה הקרובים ביותר של החולה, ואחרי כן, עמם ובידיעתם, גם לגלות לחולה את מחלתו ואת טיב הטיפולים המומלצים עבורו. וכל זה באוירה מלאה תקוה ועידוד שכל אלו, הרופא והטיפולים, יהיו שליחים נאמנים של הבורא עולם שישלח רפואתו מן השמים בזכות תפלותיו של החולה ומשפחתו אליו, הרופא כל בשר.

אך אם האבחנה נעשתה מאוחר כשהמחלה היא בשלב מתקדם ואין מקום לטיפול

- (2) שדי חמד, אסיפת דינים מערכת זאו ס"ק ג
כשם פתח הדביר.
(3) מו"ר הגר"י גויבירט שליט"א, מהא דאו"ח
סי' תרו שעה"צ ס"ק כב.
(4) נשמת אברהם או"ח סי' פה הערה 3.
(5) הובא לעיל ס"ק א.
(6) מוריה, אלול תשד"מ עמ' נג.
(7) ח"ב סי' נה.
(8) ג עמ' 497.

סעיף ב סדר וידוי שכיב מרע, מודה אני לפניך ד' אלקי ואלקי אבותי שרפואתי ומיתתי בידך, יהי רצון מלפניך שתרפאני רפואה שלימה, ואם אמות תהא מיתתי כפרה על כל חטאים ועונות ופשעים שחטאתי ושעויתי ושפשעתי לפניך, ותן חלקי בגן עדן וזכני לעוה"ב הצפון לצדיקים (ד) (ואם רוצה לכאריך כוידוי יוככ"פ כרשות זידו).

נ ש מ ת א ב ר ה ם

במחלה עצמה ורק ינתן טיפול תמיכתי להפחית ככל האפשר מסבלו של החולה, או נ"ל שודאי אין מקום, ברוב רובם של המקרים, לגלות לחולה את מצבו או את טיב מחלתו, אך כמובן צריכים להודיע לבני משפחתו הקרובים אליו.

וברור שאין כל הצדקה לרופא להחליט שאין שום אפשרות שהחולה יבריא על אף שלדעתו המצב מיואש בדרך הטבע, וכן אין לו לקבוע בודאות ובהחלטיות על אורך חייו של החולה, כי ישועת ה' כהרף עין והרבה שליחים למקום. וכותב השו"ת נצר מטעי⁹: ואף אם הרופא ישפוט בדעתו שאין תרופה למחלתו וכו', בכל אופן הרי אפשר שיבריא וכו' ובפרט שאנו רואים בחוש וכו' כי אחוז מסוים מן החולים וכו' נראים לרופאים כחסרי תקוה וכו' יש אחוז מסוים שחוזר לאיתנו מסיבות בלתי ידועות לנו. וגם חכמת הרפואה מתפתחת מיום ליום ומשעה לשעה, חדשים לבקרים מתגלות תרופות לרפואת חולים חסרי ישע ומחזירים אותם לחיים ובריאות, עכ"ל. ובדעת כהן¹⁰ כותב הגר"א קוק זצ"ל: אבל באמת נראה שדבריהם (של הרופאים) בכלל אנו מחזיקים רק לספק, שגם בעצמם אי אפשר שיחזיקו דבריהם בתורת ודאי, שלפעמים יש אחד וגם רבים מניחים יסוד מיוסד בחכמת הרפואה (וה"ה בכל החכמות) ורבים מתליטים הדבר לדבר אמת, ואח"כ בא דור אחר וחקרה שכל דבריהם מהבל המה, ומה שזה בונה זה סותר, ואין דבריהם כי אם באסמכתא ואומדנא וכו', ופשטות של דברי חז"ל ורפא ירפא מכאן שנתנה תורה רשות לרופא לרפאות, מורה כן שעיקר הרפואה מצד חכמתה מסופקת היא, שאם היה דבר ברור, איך יעלה על הדעת שלא יהיה מחוייב לרפאות, וכי אין עובר על לא תעמוד על דם רעך וכו', ע"כ הוצרך לנתינת רשות, שמ"מ אין דרך אחרת לפני בני אדם, עכ"ל.

(ד) ואם רוצה להאריך, כותב הגר"א¹¹: אפילו בבריא הוא כמ"ש בפ"ק דע"ז ח ע"א, אלא דכאן טוב לעשות כן כמ"ש בפרק בתרא דיומא פו ע"ב שטוב לפרט חטאיו וכו', עכ"ל. ועיין בד"מ שמביא בשם הכלבו, ואם ירצה להאריך לומר: אלקינו ואלקי אבותינו תבא לפניך תפילתי ואל תתעלם וכו' אשמתי בגדתי וכו', טוב הדבר לפרש חטאיו וגם מה שלא נכשל, כי אפשר מתוך כך יזכור הנשכחות ויתחרט בהן ויחזור בתשובה שלימה.

(9) סי' ל אות א, מובא בספר אסיא ג עמ' 339.

(11) סי' ו.

(10) סי' קמ.